

VÁROS A SZINVA KÉT PARTJÁN MISKOLC ÉS A TERMÉSZETES VIZEK KAPCSOLATA

Bodovics Éva

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc

Absztrakt: Miskolc történetének mindmáig meghatározó tényezője földrajzi fekvése, azon belül is a települést átszelő Szinva patak. Nemcsak a városképre gyakorolt hatása miatt érdemel figyelmet, hanem a város mindennapi életében játszott szerepe okán is. A település és környezete közötti dinamikus kölcsönhatás kontextusában vizsgálva a mindennapokat megfigyelhetővé válik Miskolc lakosságának környezettel szembeni attitűdje, az ahhoz való alkalmazkodás sikere vagy éppen sikertelensége.

A tanulmány a dualizmus idejére koncentrálni kívánja bemutatni a természet és társadalom egymásra gyakorolt, dinamikus változó kölcsönhatását azáltal, hogy felvázolja, milyen előnyök és hátrányok származtak a város lakóinak a patak használatából. Sorra veszi a különböző vízhasználati módokat a legkisebb iparágaktól kezdve a legnagyobb vízfogyasztó ágazatokig (pl. malom- és húsipar), a település higiéniai viszonyait, kiemelten kezelve a szennyvízelvezetés kérdését, a különböző rekreációs célú vízhasználati módokat (fürdő, korcsolyapálya) és az egyéb felhasználási területeket (locsolás, tűzoltás stb.). A hátrányok között említendő közegészségügyi viszonyok mellett a tanulmány kiemelten foglalkozik a rendszeres árvizek kérdésével, különös tekintettel az azokkal szemben tanúsított hatósági és lakossági magatartásra.

Kulcsszavak: Miskolc, Szinva, vízhasználat, árvizek

A 19. század emberének környezethez fűződő kapcsolatát kettősség jellemezte. Egyrészt továbbra is meghatározó volt a harmonikus együttélésre, szimbiózisra való törekvés, ugyanakkor egyre nagyobb mértékben lehettünk tanúi a természet megzabolázását, leigázását hirdető munkálatoknak, amelyeknek kivitelezését a fejlődő tudomány a korábnál nagyobb mértékben tette lehetővé (gondoljunk csak a nagy volumenű folyószabályozásokra és mocsárlecsapolásokra). Társadalom és környezet folyamatos kölcsönhatásban létezett az elmúlt évszázadokban: miként a táj hatással volt a településre, úgy a táj is az ember kezei nyomán formálódott. Miskolc esetében sem volt ez másként. Jó példa erre, hogy az idők során a Szinva többször is megváltoztatta medrét, hol önszántából, hol pedig emberi akaratra. A város alakja, utcáinak elrendezése a mai napig alapjaiban azt a képet mutatja, amelyet a környezethez való idomulás érdekében magára öltött.

A Szinva a 19. század második felében a városiak mindennapi életének fontos része volt, sokkal inkább, mint manapság. Ma Miskolc két vízfolyása kisebb-nagyobb részben lefedve, észrevétlenül csordogál a település alatt, de korszakunkban több ágra szakadva, malomárkokkal kiegészítve keresztül-kasul behálózta Miskolcot. A továbbiakban ezt a folyamatosan változó

intenzitású, egymást kölcsönösen alakító kapcsolatot kívánom bemutatni, amely Miskolc és a Szinva patak között végbement a 19. század második felében.

A SZINVA MINT HATÁR ÉS VISZONYÍTÁSI PONT

A Szinva legkorábbi okleveles említése a Miskolc nemzetség birtokaival kapcsolatban keletkezett oklevélben szerepel (1296), amelyben a birtok egyik (északi) határaként nevezik meg a patakot (GYULAI 1996, 178). Ekkoriban a Szinva délnek fordult még azelőtt, hogy elérte volna a Sajót, s a Hejővel párhuzamosan haladt. Ismeretes, hogy Miskolc városa két különálló város (Óváros és Újváros) egyesülésével jött létre a középkor folyamán. Mindkét település saját templommal, bíróval és eltérő időpontban tartott vásárnappal bírt (GYULAI 1996, 250). A funkcionális elkülönülést erősítette, hogy a Szinva természetes határvonalat vont az egymástól valójában nem túl messze fekvő városok közé. Az egyesülés után a vízfolyás külső határból belső határrá vált, s immáron a város egyházi centrumát, az Avast (az egykori Óvárost), az ott lévő Avasi templomot (korábban Szent István templom) és a kapcsolódó egyházi

épületeket választotta el az élet profán színterétől. Korszakunkban sem volt ez másként, habár a város vallási sokszínűségének köszönhetően máshol is létrejöttek szakrális „központok”.

A vízrajz nagyban befolyásolta Miskolc szerkezetét, az utcák, terek, házhelyek elrendezését. Mind a Szinva, mind pedig a Pece kisebb-nagyobb részekre szabdalta fel a várost, melyek között az összeköttetést a patakokat átszelő állandó és ideiglenes átkelőhelyek (hidak, pallók) biztosították. A Szinva ágai és a malomárkok több szigetet is közrefogtak, ahol elsősorban a vizet nagyobb intenzitással használók laktak.¹ Jellegzetes, ahogyan a vízrajznak megfelelően a házhelyeket kiosztották: a telkek eleje az utca, végük pedig a patakok felé nézett. A lakóépület az utcafronton állt, s ezt követték a patak irányába – értékben csökkenő sorrendben – a melléképületek.

Ez az elrendezés több szempontból is hasznos volt. Egyrészt megkönnyítette a telkek végében elhelyezkedő kert locsolását és az állatok itatását, fürdetését (pl. disznók, lovak), amelyeknek az óljai szintén a vízhez közel, a lakóépülettől távol kerültek, nem utolsósorban a kellemetlen szag miatt is. Másrészt áradás esetén a jelentősebb értékű épületek és az ott lévő ingóságok nagyobb biztonságban voltak a patakoktól távolabb és sokszor magasabban is fekvő telekrészen.

Ha korábbi időszakokban volt is arra példa, hogy a lakosság foglalkozás és/vagy státusz alapján lakóhely szerint is elkülönült, azaz bizonyos foglalkozást űzők a város egy bizonyos részét lakták, ez a 19. század második felében már nem jellemző. Az 1880-as népszámlálás² adatait felhasználva azt láthatjuk, hogy nagyfokú foglalkozásbeli, s így módon státuszbeli keveredés jellemzi a várost, ugyanakkor vannak olyan területek vagy utcák, amelyeket egy-egy foglalkozási csoport dominál – de nem kizárólagos módon. A nagy vízhasználó iparágak gyakorlóit természetesen igyekeztek minél közelebb kerülni a Szinvához, de minthogy a patak keresztülfolyt a településen, így egyenletesen elosztva, elsősorban a vízfolyás mentén alakították ki iparüzésük helyét (lakóhelyük lehetett máshol is). A szegregációt az is nehezítette, hogy a lakhatásra alkalmas terület viszonylag szűkösnek volt mondható, mivel Miskolc egy keskeny völgyben fekszik. Így a különféle foglalkozásokat űzők vegyesen, egymáshoz közel voltak kénytelenek kialakítani

munka- és/vagy lakhelyüket. A szűköség azonban azt is eredményezte, hogy a távolság a lakóhely és a munkavégzés helye között nem volt jelentősnek mondható, így módon például egy földműves, akinek földje(i) a város határában volt(ak), akár a város kereskedelmi központjában is élhetett, ahonnan naponta felkereshette birtokát.

Az is érdekes jelenség, hogy a gazdagabb és szegényebb lakosság által preferált helyek kialakulásában a folyóvizekhez való közelség – úgy tűnik – nem volt lényeges szempont. Azt várnánk, hogy a tehetősebbek igyekeztek volna magukat távol tartani az árvízveszélyes részekről, átengedve ezeket a szegényebbeknek. De nem ez volt a helyzet. Az Urak utcája (ma Petőfi Sándor utca), amelynek elnevezése is utal arra, hogy itt hagyományosan magasabb társadalmi presztízsű (többnyire értelmiségi) foglalkozást űzők éltek, a Szinva közvetlen közelében, azzal párhuzamosan feküdt, s ezáltal ki volt téve az áradások veszélyének. Nem sokkal lejjebb a Szinva mentén – ugyancsak a vízhez közel – immáron a kisiparosok házai sorakoztak.

A státuszbeli különbség tehát nem a lakóhely elhelyezkedésében mutatkozott meg, hanem annak építőanyagában. Míg a módosabbak megengedhették maguknak, hogy lakóépületeiket kőből és/vagy téglából építsék és zsindelemmel vagy cseréppel fedjék, addig a szegényebbek kénytelenek voltak beérni a paticsfalú, nádtetőshajlékkal. Természetesen ez utóbbiakban sokkal nagyobb kárt tehetek az áradások. Mindazonáltal voltak olyan helyek a városban, különösen a Pece mentén, amelyeket a többség igyekezett nagy ívben elkerülni. Ilyen volt például a beszédes nevű Rozmaring utca (egykor a Megyeház mellett lévő utca a mai Szent Erzsébet sétány helyén), ahol a Pecéből terjedő búzt a bordélyházak (kéjtanyák) lakóin és vendégein kívül más nem nagyon viselte el.

Annak ellenére, hogy a két patak sűrűn behálózta, s ezáltal kisebb-nagyobb részekre szabdalta a várost, éles határt valójában nem jelentett: a lakosság pallókkal megoldotta az elvágott részek összeköttetését. Előfordult, hogy a Szinva Fő utca (Piac utca, ma Széchenyi utca) felőli részén lévő üzletet egy palló kötötte össze a patak túlsó oldalán lévő raktárral. A működést és átláthatóságot megkönnyítendő, több esetben is felosztották a város területét, s a területek közötti (egyik) határvonalat gyakorta a Szinva jelentette. Így történt a városnegyedek kijelölésénél vagy a szüreti beosztás³ esetében is.

1 A város Diósgyőr felőli (felső) végén elhelyezkedő sziget Hunyad utca felőli részét hívták Vargaszögnek, utalva egykori lakóikra (GYULAI 1998, 120).

2 MNL BAZML IV. 1905/j. 1. köt. A kutatás során a forrás digitalizált változatát használtuk.

3 A szüret idejét az egybehívott szőlőbirtokosok és hegybírák állapították meg. Két részben történt a szüret: az alsó, Szinván túli, vagyis a déli hegyeken, és a Szinván inneni, vagyis az északi hegyeken. MNL BAZML IV. 1905/c. 4994/1879.

A SZINVA MINT ERŐFORRÁS

Bár Miskolc területén több vízfolyás is található, adottságainak köszönhetően mindig a Szinva volt az, amely kiemelt szerepet töltött be a város gazdaságában és lakóinak mindennapi életében. Ellentétben a Pecével, a Szinva állandó forrással rendelkezik, s bár vízhozama nem túl nagy, az állandó vízellátottság és a gyors folyás lehetővé tette, hogy számos iparág települjön rá. Egészen a 20. század hajnaláig – az elektromos energia széleskörű elterjedéséig – a vízenergia volt a miskolci gazdaság motorja, a gőzenergia ez idő tájt még csak nyomokban képviseltette magát a városban (pl. gőzmalom).

Korszakunkban a város nyugati határa a Győri kapuig terjedt, ugyanakkor érdemes egészen a forrásvidéktől nyomon követnünk a vízhasználat különféle módjait. Bár a forráshoz közel a patak vízhozama jelentősen kevesebb, mint Miskolc területére érve, köszönhetően annak, hogy útja során több kisebb patak is bővíti vízmennyiségét, esése azonban nagyobb, így kiválóan alkalmas volt például fűrészmalomok hajtására, de a vashámorok is éppen emiatt települtek a Szinva felső szakaszára. Hogy a vízmennyiséget növeljék, a hegyoldalról lezúduló vizet gáttal rekesztették el, melyet az 1810-es években adtak át. Az első gát sárral megerősített rőzsefontokból készült, amely nem mindig bizonyult ellenállónak a több százezer köbméter vízzel szemben. Ez lehet az alapja a városi legendának, amely több árvizet is a gát átszakadásával, a Hámori-tóból kiömlő vízzel magyarázott. Ahogyan a technika fejlődött, úgy alakították át a gát szerkezetét is, s tették biztonságosabbá. Ennek ellenére a félelem nem múlt el. Legutoljára a 2010-es év csapadékos nyarán izgulhattak a miskolciak a gát miatt.⁴

Benkő Sámuel a 18. század végén keletkezett művében említi, hogy Diósgyőr területén, amely korszakunkban nem Miskolc része, hanem önálló település, a hideg vizű Szinva bővelkedik pisztrángokban, s különféle gabonaőrülő malmok, kendertörők és cserzővargák is használják a patak vizét (BENKŐ 1976, 26). Diósgyőrt a vár közelében feltörő meleg vizű forrással keveredve hagyja el, amelynek következtében jelentősen megcsappan halállománya, ugyanakkor ereje nem. Miskolcra már úgy érkezik, hogy több kisebb patak vizét is

magába olvasztja, s bár a városba érve esése csökken, a megnövekedett vízmennyiség miatt mégis számos iparág hajtóerejét biztosítja.⁵ Ráadásul a városban a Pece vizét is magába fogadja, jóllehet csak a patak alsó szakaszán, így ennek már kevés hasznát veszik a városiak.

Aligha túlzás azt állítani, hogy a 19. századi miskolci gazdaság motorja a Szinva volt, így a patakkal kapcsolatos változások érzékenyen érintettek valamennyi vízfelhasználót, persze különböző mértékben. A felhasznált víz mennyiségét tekintve elkülöníthetünk intenzív és kevésbé intenzív gazdasági ágazatokat. A legnagyobb vízfelhasználóknak a malmok és a vágóhidak bizonyultak, de ugyancsak sok vizet vontak ki a patakból a rituális és közösségi fürdők, az uszoda és a korcsolyapálya is. A patakmeder és a hozzá kapcsolódó malomárkok, valamint a zúgók karbantartását a vízhasználók végezték, mégpedig a vízhasználat mértéke alapján. Az arányok megállapítása rendszerint konfliktusba torkollott a városvezetés és a vízhasználók között, akik többnyire nem értettek egyet a város által egyoldalúan meghatározott költségekből való részesedéssel. Amikor például 1881-ben a felső zúgó felépítésének költségét próbálták meg szétosztani az érdekelt felek között, a következő osztályokat állították fel: 1. „*kik az [malom]árkot csak árnyékszékeik ürülékeik elvezetésére vagy mesterségükhöz tartozó anyagok áztatására használják.*”; 2. „*Marko Pál [börgyáros] úr ki iparát gyárilag folytatja,*”, „*az ízr. bitkőzség fürdőházá*”, „*Kohn Salamon, kinek a vízre az [marha]istálló ürüléke elvezetése céljából van szüksége,*”, „*a kerttulajdonosok kiknek a víz a kert öntözésére szolgál*”; 3. „*malomtulajdonosok, kikhez az uszoda telkének tulajdonosa is sorozandó, ki is egy fél malom részt fog viselni.*” Bár a zúgó 1881-ben megépült, az egyik kerttulajdonos még két évvel később sem volt hajlandó megfizetni a rá kiszabott 10 forintot, mondván, hogy a malomárok vizét a kerttulajdonosok „örökidőkől” ingyen használhatták.⁶ A zúgók javítása, építése esetében elsősorban a leginkább érdekeltek, azaz a malomtulajdonosok között osztották el a költségeket, hol a birtokolt malom, hol pedig a malomkerék számának arányában.⁷

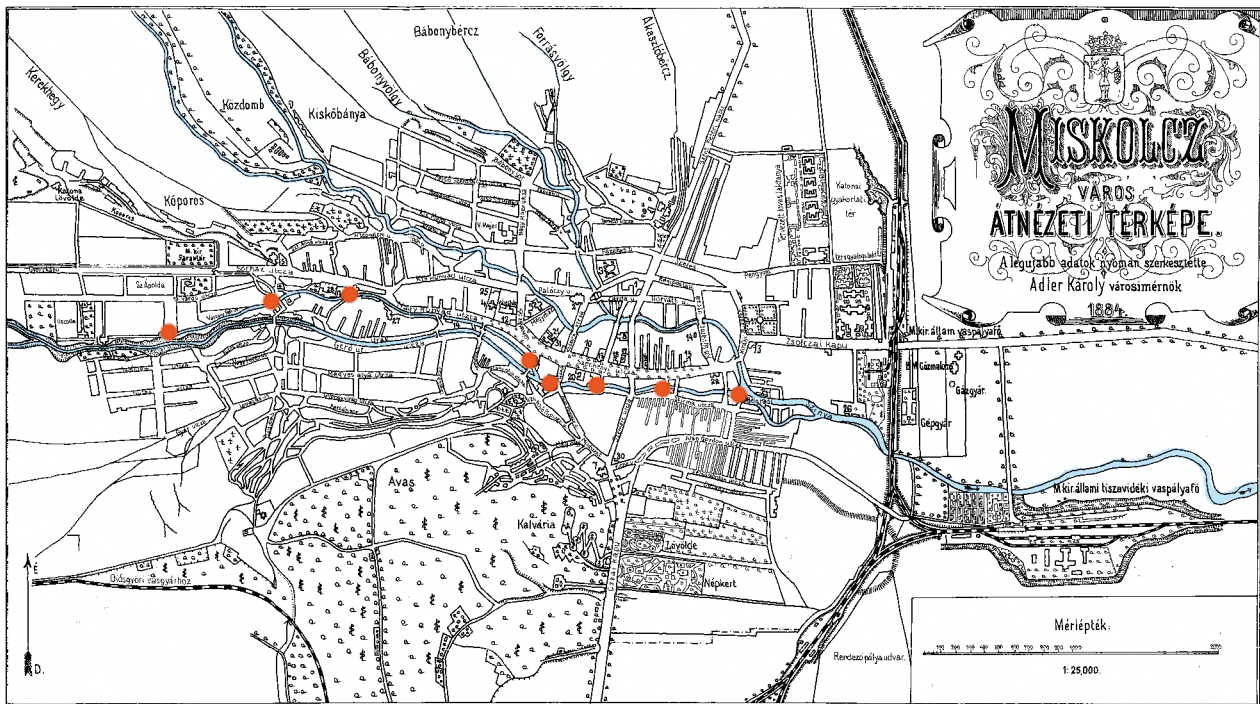
Bár a malmok szempontjából a Szinva – adottságainál fogva – nem a legalkalmasabb vízfolyás, ennek

4 http://24.hu/belfold/2010/05/17/nem_zudul_miskolcra_hamori (utolsó letöltés: 2019. 07. 02.) Bár a gátat elsősorban a vashámorok energiaellátása érdekében emelték, pozitív hatással volt a Szinva patak árhullámaira is. Nagyobb esőzésekkor ugyanis a hegyekben hulló csapadékot felfogta, s csak fokozatosan engedte azt tovább a patakba, megóvva ezzel a Szinva mentén fekvő településeket az áradásoktól.

5 „A város középső részén a víz szépen, halastó formájában gyűlik össze és több malmot hajt; de ezekért a jótéteményekért a tímárok és csatornák szennyét kapja és tiszta vízből piszkos lesz; ezért midőn a városból kilép, már zavaros és egyáltalán nem hasonló saját magához, kifolyik a tágas mezőkre és végül *Felső-Zsoltza* falu alatt a *Sajóba* ömlik.” (BENKŐ 1976, 26, kiemelés az eredetiben.)

6 MNL BAZML IV. 1905/b. 335/1883.

7 MNL BAZML IV. 1905/b.755/1880, 1129/1880.

1. kép. Adler Károly által készített Miskolc térkép (1884); a körök a malmokat jelölik

Fig. 1. Map of Miskolc (Károly Adler, 1884); mills marked by circles

ellenére a történeti források szerint régóta építettek a helyiek több malmot is a kicsinyke patakra. A malomtartás joga jelentős kiváltságnak számított a középkorban, hiszen a tulajdonos számára a megélhetést jelentette, s számottevő bevételi forrás is volt. A miskolci malmokra vonatkozóan a 14. századból rendelkezünk először forrással (GYULAI 1996; 1998). Ebben az időben a városban három jelentős malom működött a Szinván (a Herczeg-Kovács-féle malom, a papmalom és a pálos malom), amelyek amellet, hogy a helyi gazdaság meghatározó elemeiként funkcionáltak, egyúttal „fontos topográfiai pontok voltak, hiszen a két szélő egyben a város lakott végén állt, az egyház malma pedig éppen a város közepén, így a Szinva két részre osztásával szinte térbeli ritmust, viszonyítási pontokat vittek a város belterületének topográfiájába” (GYULAI 1996, 216). A kora újkorra számuk hétre bővült (GYULAI 1998, 142–148). Ha megvizsgáljuk azt a kevés számú térképet, amely fennmaradt Miskolcra, s összevetjük az írásos forrásokkal, akkor észrevehetjük, hogy a malmok helye lényegében nem változott az évszázadok során – csupán tulajdonosaik cserélődtek. A 19. század második felében összesen nyolc malom működött a Szinván, mint láncra fűzött gyöngyszemek sorakoztak egymás után (1. kép). Közülük mindössze egy volt a város kezében a vizsgált korszak elején (Városmalom), egy a református egyház tulajdonában (Papmalom), kettő a Munkácsi Püspökség tulajdonában (Kis és Vágó malom), a többi pedig magánkézben. Míg az utóbbiak az őrlésből

szerezték bevételeiket, addig a város, a református egyház és a Munkácsi Püspökség is inkább bérbe adta a malmot.⁸ A malmok között egyaránt voltak lisztelőmalmok (gabonaőrő malmok) és más iparágak által hasznosított (például gubacsapó vagy cser- és kendertörő) malmok is. Ezek általában nem jelentettek külön malom, hanem a lisztelőmalmokhoz csatlakoztak.

A malmok nem csupán a gazdaság meghatározó szereplői voltak, hanem méretüknél és elhelyezkedésüknél fogva a városkép központi elemei is. Az olyan városok esetében, ahol a vízfolyás a település szélén halad, a malmok sem szerves részei a látképnek – s melleleg kevesebb veszélyt is jelentenek a településre, és a terjeszkedést sem gátolják. Miskolcon, ha a Szinva nem is, de a rá települt malmok viszonyítási pontokként szolgáltak a tájékozódásban. Az emberek nap mint nap látták őket nem csupán azért, mert a város közepén voltak, hanem azért is, mert gyakorta a malomhoz kapcsolódó hidat használták a Szinván való átkelésre. Ez sokszor konfliktushoz vezetett, mivel nem volt egyértelmű, hogy csak a malomtulajdonos vagy más is használhatja-e a hidat.

8 Egy vitás ügy kapcsán az is kiderül, hogy mire fordítja a református egyház a malom jövedelmét. Amikor ugyanis a város végrehajtási zár alá veszi a Papmalom haszonbérét, mert az egyház nem hajlandó a zúgó helyreállítási költségéhez hozzájárulni, az egyház azzal az indokkal kéri a zárolás feloldását, hogy „a malom jövedelme nem az egyház pénztárát, hanem kizárólag a lelkeseket és tanulókat illeti.” MNL BAZML 1905/b. 1093/1881.

A malmokból sokat profitált a város, hiszen nem csupán a városlakók igényeit elégítették ki, hanem a környékbeli települések lakóiét is. Ugyanakkor jelentős veszélyforrást jelentettek, két tekintetben is. Egyrészt a malomépületek – az alapot nem számítva – fából épültek, így könnyen lángra kaphattak egy-egy tüzeset alkalmával, ráadásul az őrlés közben könnyen keletkezhetett tűz, így maguk is a veszély okozói lehettek. Nem hiába volt kötelező a bérlőnek a tűz megelőzése érdekében a szükséges eszközöket beszerezni, s tűzkár elleni biztosítást kötni – enélkül nem is adták bérbe.⁹ Másrészt nemcsak a tűz, hanem a víz miatt is könnyen a város pusztulását okozhatták, mert a malomszerkezetek és maguk a malomépületek is potenciális torlasszá válhattak áradás alkalmával. Az így létrejött gát miatt a víz nem tudott lefolyni, s medréből kiöntve pusztította a környéket.

A malmok mellett a húsipar, nevezetesen a vágóhidak használták nagy tételben a vizet. Ennek megfelelően a vízhez közel helyezkedtek el, némelyik egészen a Szinva fölött, cölöpökön állt. Hogy korszakunkban hány vágóhidat működött Miskolcon, azt nem tudni, de azt igen, hogy 22 mészárosmestert számoltak össze 1879-ben, akik közül hárman illegálisan működtek.¹⁰ Korábbi korszakban jellemző volt, hogy a mészárosok egy utcába tömörültek, de az árusítóhely nem feltétlenül esett egybe a vágás színhelyével. A mai Művészetek Háza helyén az 1878-as árvízig működött a diósgyőri kincstári uradalom vágóhelye négy hússzékkal, vagyis bolttal (VERES 2003, 447). A vágóhely miatt lett a közelben lévő malom neve Vágómalom. A városban élő nagyszámú zsidó közösség miatt szükség volt arra is, hogy az állatokat a vallási előírásoknak megfelelően öljék le. Saker azonban csak a zsidó vágóhelyen működött, ahonnan a többi mészárosmester/hentes beszerezte a kóser húst a vásárlói számára.¹¹ A városnak sokáig nem volt saját vágóhídja, hanem ő maga is bérelte azt az említett diósgyőri uradalomtól. 1875-ben azonban az „odázhatatlan szükség” hatására a Borod-Miskolci Gózmalom mellett, az ott lévő mészárosokkal megegyezve saját vágóhidat épített.¹²

9 MNL BAZML IV. 1902/c. 178–180/1878.

10 MNL BAZML IV. 1905/b. 1879/196.

11 MNL BAZML IV. 1905/b. 1029/1883.

12 Bár a városvezetésből többen kifogásolták, hogy a vágóhidat túl közel lesz a városhoz, úgy tűnik, hogy a vezetés ezt a vágóhidat csupán ideiglenes megoldásnak szánta a sürgető problémára, addig, míg elő nem teremti a szükséges anyagi fedezetet egy a város nagyságához illő, állandó vágóhidat építésére, ahol majd a „közegészségi és orvosrendőri kívánalmaknak lehetőleg elég tétel.” Egyelőre azonban csak addig jutottak, hogy megtiltották

Attól függetlenül, hogy milyen módon ölték le az állatokat, a vágóhidaknak rendkívül sok vízre volt szükségük. A feldolgozás előtt az állatokat le kellett fürdetni, majd a zsigereket és a vért el kellett takarítani, a húst pedig le kellett mosni. A városi szabályzat szerint a zsigereket és a vért a Szinvába kellett mosni, hogy azt a patak vize mihamarabb kivigye a városból.¹³ Ezért volt praktikus a patak fölé épített kiugrás, hiszen az ott leölt állat után minden egyenesen lecsurgott a deszkázat között a Szinvába. Amellett, hogy ez a gyakorlat számos higiéniai kérdést felvet, a vágóhidak is – hasonlóan a malmokhoz – könnyen az árvizek okozói lehettek azért, hogy a cölöpökben fennakadó tárgyak eltorlaszolták a víz útját.

A kisebb vízfogyasztó iparágak között említhetjük a bőrgyártást, amely a csizmadia iparral összekapcsolódva Miskolc iparának meghatározó részét jelentette. Vízfogyasztásuk és jelentőségük mértékére utal az a forrás, amely a Szinva medrének kitisztítási költségét 40-60% arányban osztotta fel a tímármesterek és a malomtulajdonosok között.¹⁴ A forrás azonban nem említi a vágóhidakat, amelynek okát talán abban leljük, hogy egyrészt a vágóhidak egy része a Pece közelében állt, másrészt – talán éppen higiéniai és esztétikai okokból – a Szinva mentén lévő vágóhidak a patak alsó, a városból kivezető részén kaptak helyet. Ily módon nem szennyezték a meder városi szakaszát oly mértékben, amely kihatással lett volna más használati módokra. A tímárok műhelyeinek elhelyezkedésére csupán a népszámlálás alapján lehet következtetni, ebben azonban nem szerepel, hogy a tímársággal foglalkozó lakos lakóhelye egyben annak műhelye is lenne. Mindenesetre az összeírásban szereplő lakhelyek többsége a víz mellett található, egyenletesen elosztva a Szinva felső (Serház és Nagy Hunyad utca, Varga szög, Vízköz utca) és alsó szakaszán (Belgrád, Felső Szirma, Alsó Szirma utca).¹⁵

Az ipar mellett természetesen a mezőgazdaság is használta a vizet kisebb-nagyobb mennyiségben. Miként azt korábban is említettük, a telkek a kertrésszel kapcsolódtak a patakokhoz, hiszen a háztáji gazdálkodás számára létfontosságú volt a víz. De van forrás arról is, hogy a háztájinnál nagyobb mennyiségben is használták a Szinva vizét locsolásra; csatornát vágva vezették a vizet egészen a földekig. Némely gazda oly nagy

a hús Szinva-vízzel való locsolását, és kötelezték a mészárosokat a vágóhid alatti Szinva-meder tisztán tartására. MNL BAZML IV. 1905/a. 167/1875.

13 *Rendőri szabályrendelet*, 1874. 48.§

14 MNL BAZML IV. 1905/a. 621/1878, 774/1878, 921/1878.

15 MNL BAZML IV. 1905/j. 1. köt.

mennyiségben vonta ki a vizet a mederből, hogy azzal súlyos károkat okozott az alsóbb részekben található vízfogyasztóknak.¹⁶ Ilyen vitás esetről a Szinva felső szakaszán van csak tudomásunk; az alsón, ahol a városszélen szintén voltak nagyobb, mezőgazdaságilag hasznosított területek, nem tudunk ilyenről, talán mert ott már senkinek sem okozott károkat a túlzott vízfogyasztás. Különösen a Szinván legfelül elhelyezkedő malom bérlője nehezményezte, hogy annyian használják a patak vizét, hogy a malma számára szinte alig marad.¹⁷

Az elmondottakból nemcsak az látszik, hogy sokaknak megélhetésük egyedüli biztosítója volt a víz, hanem az is, hogy ezek az emberek egymástól függtek, s fennmaradásuk érdekében szoros együttműködésre kényszerültek. Ez az együttműködés azonban nagyon sérülékeny volt, a legkisebb vélt vagy valós érdeksérellem is nagy konfliktusokat eredményezett, amelyben mint félig-meddig külső fél, a város próbált igazságot tenni hatalmánál fogva.

A SZINVA MINT A KIKAPCSOLÓDÁS FORRÁSA

A Szinva vize azonban több volt, mint pusztán gazdasági erőforrás. Ez a kis patak számos rekreációs lehetőséget is kínált a városiakok számára. A nagy vízfelhasználók közé tartoztak a fürdők, melyek egy része a városi zsidóság számára rituális célokat szolgált, egy részük viszont mindenki által látogatható volt. Korszakunkban a források két zsidó fürdőt említenek; egyet a Nagy Hunyad utcában, az ún. sárga fürdőt, és egy másikat, amelyet a hitközség szefárd ága építtetett a mai Szinvapark helyén, miután kiváltak a zsidó közösségből.¹⁸ Sajnos a sárga fürdőről nevében és elhelyezkedésén kívül – ami miatt árvízvédelmi szempontból fontos szerepe volt¹⁹ –

lényegében mást nem tudunk. A másik, 1882-ben épült fürdőnek viszont megmaradtak a tervei, és az újsághirdetések szerint később közfürdőként is üzemelt. Ezek a fürdők nem közvetlenül a Szinva főmedréből nyerték a vizet, hanem inkább a malomárokából és a Pecéből; talán így próbálták tiszta vízhez jutni, amit aztán visszengedtek a patakba.

1875-ben épült meg a város egyetlen uszodája, amely télen – jó üzleti érzékről tanúskodva – korcsolyapályaként üzemeltetett.²⁰ Bár a közelség áldásos volt, hiszen így már nem kellett egészen Tapolcáig kikocsikázniuk azoknak, akik fürdeni és/vagy úszni kívántak, ugyanakkor a víz minősége – ha kezdetben nem is, de később – hagyott némi kívánnivalót maga után.²¹ Szerencsére a rákövetkező évben, a tulajdonosváltás után a probléma is megoldódott.²² Mivel az uszoda a város felső részén volt, s ráadásul tetemes mennyiségű vizet fogyasztott napról napra, sejteni lehetett, hogy a többi vízfogyasztó nem osztotta a lakosság örömét. 1878 júliusában a városi tiszti ügyész felszólítást küldött a tulajdonosnak, Schack Antalné sz. Martin Máriának, mihelyt az megnyitotta az uszodát, mert az sértette a város tulajdonában lévő Király malom érdekét.²³

A SZINVA MINT VESZÉLYFORRÁS

A sokfajta vízhasználati módból következik, hogy egy esetleges áradás alkalmával sokan károsodtak, ráadásul a számtalanszor nem megfelelőnek minősülő vízhasználat csak tovább súlyosbította a veszélyt. A források arra utalnak, hogy a lakosság többnyire tisztában volt azzal, hogy az év mely részében számíthatnak áradásra, de hegyi patak jellegénél fogva a Szinva váratlanul is kiönthetett. Eddigi kutatásaimból az látszik, hogy a város együtt tudott élni a veszélyhelyzettel, s az áradások után képes volt helyreállítani a károkat (BODOVICS 2014;

16 MNL BAZML IV. 1902/c. 129/1878.

17 Eichinger József, a Király malom bérlője a bérleti díj egy részének elengedését és magát a bérlet alól felmenteni kéri, hivatkozva a malom vízhiány miatti keresetképtelenségére, amely elsősorban a diósgyőri vasgyárnak, másrészt az uszoda és a korcsolyázó, Zürich János serfőzőmester jégkészítő gödre, valamint a kerttulajdonosok vízfogyasztásának köszönhető, akik valamennyien a malomárok vizét használják, holott annak kialakításához és fenntartásához nem járultak, járulnak hozzá. MNL BAZML IV. 1902/c. 27/1878.

18 A szefárd hitközség saját imaháza és fürdője 1882-ben készült el. MNL BAZML IV. 1905/b. 48/1882.

19 A fürdő melletti zúgó felnyitása áradás idején létfontosságú volt a város védelme szempontjából, ezért elrendelték, hogy a zúgó kulcsából legyen egy példány a sárga fürdő tulajdonosánál, egy a közeli malom molnárjánál, egy pedig a rendőrségen.

20 A forrásokból nem derül ki, hogy az uszodát használták-e télen korcsolyázásra, vagy volt mellette egy különálló korcsolyapálya is. *Borsod*, 1875. jún. 24. 5. MNL BAZML IV. 1905/a. 551/1875.

21 „Nem akarunk ártalmára lenni a hűsítő intézménynek, de ez alkalomból még sem tartjuk feleslegesnek megjegyezni, hogy a tulajdonos részéről úgy, mint a hatóság részéről több gondot kellene reá fordítani, mert a mostani állapotában ott mindent el lehet érni, csak üdülést és tisztaságot nem. Szerkezete a víznek lefolyást csak igen kis mértékben enged, minél fogva az megbűzöhdik és tisztátalanná lesz. – Sajnos, hogy így van, de inkább semmi se legyen, mint ilyen, hol könnyen ragályok fészekévé lehet a bosszusan állót víz.” *Borsod*, 1884. júl. 9. 3.

22 *Borsod*, 1885. jún. 18. 3.

23 MNL BAZML IV. 1902/c. 129/1878.; MNL BAZML IV. 1905/c. 3246/1878.

2015; 2017). Időnként azt is elhatározták, hogy kitisztítják a medreket, de erre nem mindig volt meg a kellő anyagi fedezet, így inkább elnapolták az ügyet. Arra is volt példa, hogy egy hidat az árvízveszélyre való tekintettel a várható vízmagasságnál magasabbra építettek. Jobbára azonban az árvízvédelmi munkálatok a partvonalak megerősítésére és az okozott károk helyreállítására korlátozódtak. Hogy a pénz, vagy a megegyezés hiánya, vagy éppen a felelőtlenség (vagy mindhárom) következtében maradtak el a hatékonyabb árvízvédelmi munkálatok, nehéz megmondani. S azt sem tudhatjuk biztosan, volt-e egyáltalán szükség hatékonyabb védelemre; meglehet, hogy ami volt, az éppen elegendőnek bizonyult, s a rendelkezésre álló lehetőségekkel számolva megelégedtek az eredménnyel.

A fordulatot az 1878-as augusztusi árvíz hozta el, amely oly mértékben sokkolta a városvezetést és a lakosságot, hogy alapvető árvízvédelmi és vízhasználati módosításokat eredményezett. Az esetről több munka született már (DOBROSSY–VERES 1978; BORBÉLY 1980; BODOVICS 2015), ezért nem tartom szükségesnek részleteiben ismertetni magát az árvizet, sokkal inkább a vízhasználatra gyakorolt hatását szeretném e helyen kiemelni. Az árvíz utáni általános félelem arra sarkallta a városvezetést, hogy a korábbinál nagyobb szigorral és eréllyel lépjen fel a város és lakosainak védelmében, hogy egy hasonló méretű katasztrófa elkerülhető legyen a jövőben. Ennek érdekében módosították az építkezési szabályokat azzal a céllal, hogy eltávolítsanak minden akadályt a víz útjából. Tilos volt ezek után a víz fölé kiugró építményeket emelni, s a meglévőket is el kellett távolítani.²⁴ A hidakat ezután már lábak nélkül, ún. függőhídként építették újjá, amelyek csak a partokon bírtak támasztékkal, a mederben nem. Elrendelték, hogy mindennemű építkezést be kell jelenteni a hatósághoz, amelyet az csak a helyszíni szemle után engedélyezett, majd mikor elkészült, ismételtlen megsejmlt.²⁵ A malomszerkezetek átalakítása is szükségessé vált, hiszen a rögzített gátak, a lassan emelkedő zsilipek vagy éppen a felülcsapós malomkerekek mind az árvízveszélyt növelték. Elrendelték, hogy lebuktatható gátakat kell ezután építeni, a felülcsapós kerekeket alulcsapósra kell átalakítani, és a zsilipek csörlőit is kicserélték.

Az elhatározást követően a megvalósítás sikeressége sok mindentől függ. Az elszánt városvezetés, mint látuk, meghozta az új szabályokat. Majd miután a szabályokról értesítették a lakosságot, a hivatali apparátusnak

készen kellett állnia az ügyek kezelésére, illetve a szabályok betartatására. Minden építkezés esetében azonos volt az ügymenet. Miután az építető a tervrajzot két példányban benyújtotta a tanácshoz, a tanács bizottságot küldött ki a helyszín megsejmlésére. A tervek és a helyszíni szemle alapján a bizottság vagy jóváhagyta az építkezést, vagy pedig változtatásokat írt elő. Az építkezés elkészültét ismét jelenteni kellett, hogy a bizottság megsejmlélhesse a kész építményt. Amennyiben megfelelőnek és a tervekkel megegyezőnek jelentették ki az építkezést, akkor kiadták a lakhatási engedélyt, ellenkező esetben kijavítást vagy akár teljes visszabontást rendelhettek el. A fennmaradt esetek többségében gyorsan és fennakadás nélkül zajlott le az építkezés, de akadt olyan is, aki a tervektől jelentősen eltért vagy éppen engedélyt se kért az építkezésére. Az előbbi esetben a város felszólította az illetőt, hogy bontsa vissza az épületet, s az engedélyezett tervnek megfelelően építse azt fel, különben a város fogja lebontatni az építető költségére. Az utóbbi esetben, amennyiben engedélyezhető volt az épület, csak a bírságot kellett megfizetni az engedélyeztetés elmaradása miatt. Ha viszont még szabálytalan is volt az épület, akkor azt lebontatták.

Az építkezések kapcsán tehát szigorúan és erélyesen lépett fel a hatóság, s csak rendkívüli, a közbiztonságot nem veszélyeztető esetben volt hajlandó engedményeket tenni. A köztereken okozott rongálások és a patakmedreket is érintő szemetelések tekintetében azonban már kevésbé bizonyult hatékonyak a hatósági szigor, hiszen a felelősségre vonást megnehezítette, hogy a legtöbb esetben ismeretlen volt az elkövető személye. Ráadásul a problémát tovább súlyosbította, hogy a közterületek tisztaságának felügyeletével megbízott rendőrök meglehetősen kevesen voltak a lakosság nagyságához képest, így munkájuk nem bizonyult túlságosan hatékonyak.²⁶

A helyzet tehát nem volt egyszerű: adott egy városvezetés, amely elkötelezett a változtatások iránt, viszont kevés az embere a felügyeletre és a felelősségre vonásra. A másik oldalon ott a lakosság, amely bár súlyos csapást szenvedett el az árvíz miatt, mégsem szeretne jelentősen változtatni a korábbi „bevált” gyakorlaton, s nehezen igazodik el a számos új szabály között. Ráadásul még nem említettük a pénzhiányt, amely mindkét oldalon jelentkezett. Így a pillanatnyi veszély elmúltával

24 *Építési szabályzat* 1879, 44.§, 45.§

25 MNL BAZML IV. 1905/b. 119/1879.

26 A Borsod egyik, 1871. évi cikkében is a rendőrök csekély számával magyarázzák a rendeletek életbeléptetésének, betartatásának elmaradását. A helyzet sajnos később sem javult, számuk 1876-ban 20, 1882-ben pedig 24 fő a körülbelül 24000 lakosú városban. *Borsod*, 1871. aug. 31. 3.; *Borsod*, 1876. márc. 9. 3.; MNL BAZML IV. 1902/c. 117/1882.

újra megjelentek a deszkák a meder felett, visszaépültek az elsodort árnyékszékek és erkélyek, leszűkítették a medret a malmok érdekében, s továbbra is a mederbe szórták a szemetet. A változáshoz idő kell. Jól példázza ezt, hogy három évvel a katasztrófa után sem sikerült maradéktalanul végrehajtani az 1878-as építkezési szabályok 44. és 45. paragrafusát, amely megtiltotta, hogy a medrek felé bármilyen kiugró építményt emeljenek. Tizenöt személyt kellett felszólítani az építmények elbontására.²⁷

A városvezetés értetlenül állt a polgári engedetlenség különféle megnyilvánulásait látva. „*Megütőkéssel veszi tudomásul e bizottság [t.i. az árvízbizottság], – hogy a városunkat ért árvizek szerencsétlenségei után, – találkozik polgár – e súlytott város kebelében olyan, – aki a város biztonsága érdekében hozott határozatoknak ellenszeggülve, oly építkezéseket szándékol keresztül vitetni, melyek újabb szerencsétlenség esetén számos polgártársainak vagyonát sőt életét teheti tönkre s egész város rész pusztulását idézheti elő.*”²⁸ A felháborodás oka Nagy István, az alsó malom tulajdonosának ellenállása volt, aki hatósági engedély nélkül, a város határozott tiltása ellenére ismét felülcsapásra kezdte el építeni az 1878-as árvíz által tönkretett zúgóját.²⁹ De volt olyan is, aki nem sokkal a tragikus árvíz után már azért folyamodott a hatósághoz, hogy a malomkerekei számára elszűkíthesse a Szinva medrét. Vagy említhetjük az új Gebauer-féle téglagyár tulajdonosát, aki a vízholdás megkönnyítése érdekében átvágattatta a Szinva töltését.³⁰ A bejelentési kötelezettség híre nem mindenkihez ért el, így többször is előfordult, hogy a mulasztás miatt a város visszabontatta a már elkészült épületet. Ugyancsak így járt el akkor is, ha nem az előzetes terveknek megfelelően készült el az objektum. Továbbá rendőrbiztosok ellenőrizték a Szinva-meder tisztaságát.³¹

Az említett intézkedések mellett hosszú távú célok is megfogalmazódtak mind a városvezetés, mind a

lakosság részéről.³² Ezek közül a legfontosabb a meder szabályozása, amelyet 1882-re sikerült is véghezvinni, igaz, nem olyan mértékben, mint azt eleinte gondolták.³³ Mindenesetre a meder egyenesebb lett, több helyen szélesebb is, mint volt, a partfalat pedig nemcsak kővel erősítették meg, hanem több helyen meg is emelték. Így áradás idején a korábbinál gyorsabban tudott végigfolyni a víz a városon, s kevésbé tett kárt a partvonalban. Az 1878-as áradásból okulva a legnagyobb figyelmet a torlaszképződés elhárítására fordították. Ennek érdekében folyamatosan ellenőrizték a meder tisztaságát. Azonban hiába tiltották meg a lakosságnak, hogy továbbra is szemetet szórjanak a patakba és annak partjára, az évtizedes gyakorlat nem akart megváltozni.

A szemét eltávolítására nemcsak az árvízvédelem érdekében volt szükség, hanem a higiéniai kérdések előtérbe kerülésével egyre inkább megkívánták azt a „szépészeti és egészségrendőri szempontok” is, ahogyan a korszakban gyakorta utaltak rá. A szemetelést azonban nem elég megtiltani, biztosítani is kell a hulladék elszállítását. A város eleinte vállalkozó útján tisztítottatta a közterületeket (elsősorban az utcákat), majd megelégedve az elvégzett munka hiányosságait, úgy döntöttek, hogy saját kézbe veszik a szemétszállítás kérdését.³⁴

Az árvíz egyik pozitív következménye volt, hogy ismételten ráirányította a figyelmet a város közegészségügyi helyzetének siralmas állapotára.³⁵ Az áradás után a kutak használhatatlanná váltak, egyedül az ún. Jézus kútja adott iható vizet. Hiába tisztították ki azonban a kutakat, kiderült, hogy ezek vízminősége nem megfelelő, sőt egyenesen veszélyes az egészségre.³⁶ Új ku-

27 MNL BAZML IV. 1905/c. 3454/1881, 3878/1881.

28 MNL BAZML IV. 1905/b. 1064/1878.

29 A város határozatban utasította a felülcsapós szerkezet alulcsapásra való cserélésére, hogy ezáltal a meder mélyebb lehessen. Nagy megfellebbezte a határozatot, s a megye mint felettes szerv helyt adott a fellebbezésnek, mondván, hogy a város az érdekeltek meghallgatását mellőzve, egyoldalúan döntött az átalakításról. MNL BAZML IV. 1905/b. 761/1880.

30 MNL BAZML IV. 1905/c. 4279/1881.

31 MNL BAZML IV. 1905/b. 280/1882. A rendőrbiztos feladata közé tartozott a meder tisztaságának felügyelete, a zúgók állapotának és annak ellenőrzése, hogy nagy esőzés esetén felhúzva, hetente egyszer pedig nyitva legyenek a meder átöblítése érdekében.

32 „*A városunkat elpusztított s már ez év folytán harmadizben is meglátogatott árvizek után télenül nem maradhatván, elhatároztuk, hogy a város területére nézve egy általános, nagybbszabású szabályozási tervet készítettünk s azt városunk biztosítása, hasonló veszélyek romboló hatásának gyengítése s ha lehetséges elmellőzése céljából a közeljövőben létesítjük. Ezen szabályozási munkálatok között legsürgősebbnek, elhalasztatlannak a Szinva és Pecze patakok szabályozása és ezzel kapcsolatban a torlaszokat képező malmok eltávolítása mutatkozik.*” BAZML IV. 1905/c. 4738/1878.

33 „*Miskolcz város bátósága ezzel a szabályozási kérdést szerencsésen oldotta meg; szerencsésen, mert Eger városa korábban kezdett hasonló munkálatokhoz s talán még csak pár év múlva éri azt el, a mit mi ezelőtt egy évvel elértünk s most végleg megoldottunk.*” Borsod, 1883. jan. 31. 3.

34 MNL BAZML IV. 1905/b. 1880/1829.

35 Az árvíz megelőzően az 1873. évi kolerajárvány idején fordítottak utójára ilyen nagy figyelmet a higiéniai viszonyokra. Ekkor fertőtlenítették az árnyékszékeket, elhordatták az évek alatt felhalmozott trágyahegyeket, s a patakok medrét is nagyjából kitisztították. Borsod, 1876. jún. 22. 1–2.

36 MNL BAZML IV. 1902/c. 36/1885. A városvezetés dr. Fodor Józsefet, az elismert orvost és higiénikust kérte fel, hogy vizsgálja meg a város közegészségügyi állapotát. Mint írja, „*Miskolcz*

takat kellett fúrni, új technikával. A kutak közeléből eltávolították a trágyahegyeket, hogy megakadályozzák a trágyalé beszivárgását a talajvízbe. A hulladékkal tehát mindenképpen kezdeni kellett valamit. Ebben az időben a város még nem rendelkezett szennyvízcsatorna-hálózattal; ennek szerepét a Szinva és a Pece látta el. Mint ahogyan a vágóhidak esetében történt, sokáig a lakossági ürüléket is a két patakba mosták. Hosszú ideig bevett gyakorlat volt az árnyékszékeket a meder felé építeni. Az 1878-as árvízről függetlenül az árnyékszékek állandó szereplői voltak a korszak közbeszédének, s a helyi sajtó szívesen dörgölte a modern város megteremtésén fáradozó városvezetés és persze a lakosság orra alá.

„Emelkedő városunk derekát kacskaringósan keresztül metsző, az éjszaka-nyugoti szőlőbhegyek s legelők árkaiból lerobanó eső- s hóvíznek levezetésére szolgáló ezen Peceze árok, azon ponttól kezdve, hol a város határát elérte, a Szinva medréig mindennütt a legundorítóbb látványt szolgáltatja; ha elteliink undorral, bizonyára csak fokozódik azon látvánnyal, mely a legártabb helyről a forgó hidról tekintve a Szinvára, szemünk elébe tárul. A nevezett folyó medre lónak is hasig érő iszappal fedve, a Szinvára düllő házak hátulján éktelenül szembotránkozatólag függő árnyékszékek fa-alkotmányai látszanak; – de tovább nem folytatjuk a leírást, mert betegé tehetné a jámbor olvasókat.”³⁷

Az árvízveszély, a látvány és a terjengő bűz miatt ezt azonban nem lehetett tovább tűni. Az árnyékszékeknek menniük kellett. De akkor mi legyen helyettük? Elrendelték, hogy a kertek végében helyet kapó árnyékszékeket ürgödrökkel kell ellátni, mégpedig oly módon, hogy falukat cementtel borítják a szivárgás meggátolása érdekében. Vélhetően ez az intézkedés sem volt sokak ínyére. Az egyik lakos például több oldalas levélben érvelt az ürgödrök ellen.³⁸

A higiénia szempontjából a Pece patak valamivel több gondot okozott a városnak, mint a Szinva, mivel nem rendelkezett állandó forrással, így csapadékszegény

városának első és legfontosabb egészségügyi fogyatkozása nézetem szerint árnyékszék és szennyvezető rendszerének hiányos volta.” A megoldást a Szinva és a Pece tisztántartásában látja; ő javasolja, hogy a Pecét egy összekötő csatorna révén a Szinva vizével öblítsék.

37 Borsod, 1876. jún. 22. 1–2.

38 MNL BAZML IV. 1905/b. 756/1879. Bárczay Miklós szerint az ürgödrök nem csupán feleslegesek, hanem haszontalanok is, mert nemhogy javítanak a város közegészségügyi viszonyait, hanem éppenséggel rontják, hiszen a szenny nem tud rendszeresen távozni belőlük. A csatornák ezzel szemben a patakba vezetik a szennyvizet, amelyet a víz állandó sodrása magával visz. „A' túlkapó, a' theoreticus, a' datrinér urak ne azon legyenek hogy a' mi jó, és helyes azt is elrontásák, csak hogy újíthassanak. Hanem igen is változtassák, javítsák, szépítsék a' mi rossz, a' mi nem szép: – de a' mi jó, és észszerű azt tartásák meg; azt ne bántásák.”

időszakban a meder általában üresen tátongott. Az év közben odahordott trágya és szemet ilyenkor pedig elviselhetetlen bűzt árasztott. A szigorú szabályok és a rendőri ellenőrzés azonban – a források szerint – hatástalannak bizonyult. 1880-ban ugyanis egy a helyi sajtóban megjelent cikkben „egy gondolkodó laikus” felveti, hogy a Pece továbbra is egészségre veszélyes állapota miatt fontolóra kellene venni a kórház elköltöztetését „[m]ert hiszen a kórházat körülveszi a Pece, hova minden hulladék, szemet stb. kibordatik, öntetik; oda vezet nagyszámú árnyékszék, s ha nyáron ép érzékeny ember a kórház melletti Pecze parton megyen el, okvetlen zsebkezdőjét tartja orra alá. Tebát bizonyos, hogy a kórház a mostani helyén, a kórt megülő fr[is]ic! levegőt nem, de a kóranyagot tápláló, dajkáló bűzhödt levegőt nyer.”³⁹ A kórház elköltöztetése kissé költséges megoldásnak tűnik erre a problémára, de mint mondja: „Vannak talán, kik ez ellen óvszerül a Peceze tisztán tartását vélnék elrendelendőnek, de ezeknek eszébe juttatom, hogy ezt elrendelni lehet ugyan, de az Miskolczon komolyan megtartatni nem fog soha.”⁴⁰ A kórház azonban nem költözött, ehelyett a városvezetés dr. Fodor József javaslatára egy csatorna segítségével tervezte orvosolni a problémát, amely összeköti a Szinva és a Pece medrét, így száraz időszakban is tudnak vizet juttatni a Szinvából a Pecébe, hogy a szemetet kimossák.⁴¹

Természetesen a mészárszékek sem maradhattak ki a reformokból, így 1883-ban elrendelték, hogy a metszőhelyeket helyezték közel a Szinvához, „hogy ekként az ott elkészülhetlenül összegyűlő, s a kórok terjedésének és fejlődésének alapjául szolgáló vér és talú egyenesen a Szinvába vezethetők legyenek. Maga a helyiség ne a szabadban, hanem nagyobb zárt helyen emeltessék, s nem csak földszintje, hanem falai is megfelelő vastagságú Cxement réteggel láttassanak el, hogy úgy minden akadály nélkül könnyen leöblíthető legyen. A metsző helyiségek közvetlen közelében kutak állíttassanak fel s a lemosás ne mint állítólag eddig napról napra, de óráról órára eszközöltessék.”⁴² Az egyik érintett, Robitsek Mátyás izraelita hitközségi elnök hatósági túlkapásnak nevezte a városvezetés rendeletét, amely teljesíthetetlen anyagi áldozatokra kényszeríti a hitközséget. „Lelkiismeretesen kívánjuk teljesíteni az összes előírt óvintézkedéseket, nem ugyan a Szinva közelében, hanem ez idő szerint tulajdonunkat képező telkünkön, úgy hogy sem hiány orvoslása, sem büntetés kiszabása nem fog szükségessé válni. Telkünknek a Peceze melletti fekvése, az arra épített fürdőház sokkal nagyobb garantiát nyújtanak a tiszt-

39 Borsod, 1880. júl. 22. 1–2.

40 Borsod, 1880. júl. 22. 1–2.

41 MNL BAZML IV. 1902/c. 36/1885.

42 MNL BAZML IV. 1905/b. 1105/1883.

tán tarthatásra, mint a metszőhelyiségnek a Szinva közelében való elhelyezése, a menyiben a fürdőházból a metszőhelyiségbe vezető csövön folyton ömlő víz segítségével az egészségellenes képződések nem óránként, hanem öt perczenként lemoshatók, és egy közvetlen csatornán a Pecze árokba vezetvék.”⁴³

Mindezek az intézkedések – a mederszabályozás, az ürgödrök használatának elrendelése, új kutak fúrása – előkészületei voltak egy sokkal nagyobb projektnak: egy átfogó ivó- és szennyvízhálózati rendszer kiépítésének, amelyre a század végén került sor. Bármennyire is törekedtek a legkorszerűbb és egyben a leghigiénikusabb megoldásra, a Szinvát nem tudták kivonni a tervből, így az új tervekben továbbra is a patak szolgált a szennyvíz összegyűjtésére és elvezetésére.

Mint láthattuk, a Szinva meghatározó eleme volt a 19. század végén Miskolcon élt emberek életének. Nemcsak megélhetésük, de sokszor életük is a pataktól függött. Számptalan iparág használta a vizet kisebb-nagyobb mértékben, de kikapcsolódási és szórakozási lehetőséget is kínált a Szinva a városiaknak. Ugyanakkor a vízhasználati hiányosságok és szabálytalanságok miatt, az árvizek és a higiéniai viszonyok révén a patak komoly veszélyforrást is jelentett a lakosokra nézve. Az évtizedek, évszázadok során a miskolciak igyekeztek a lehetőségekhez mérten maximálisan kihasználni a patakkal járó előnyöket, az állandó veszélyeztetettség ugyanakkor időről időre változásokat idézett elő a városi életmódban.

RÖVIDÍTÉSEK, FORRÁSOK

- MNL BAZML – A Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc
- IV. 1902/c. Miskolc város közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok
- IV. 1905/a. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek
- IV. 1905/b. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsülési iratok
- IV. 1905/c. Miskolc város tanácsának iratai. Tanácsiratok
1880. évi népszámlálás. MNL BAZML IV.1905. j. 1. köt. Miskolc város lakosainak házsám szerinti névsora (népszámlálási jegyzék utcanév-mutatóval), 1880.
- Borsod. Miskolci Értesítő. Napilap, Kiadja: Rác Ádám, később Forster Rezső
- Építési szabályzat 1879 Építkezési szabályok Miskolcz város számára. Miskolcz
- Rendőri szabályrendelet 1874 Szab. Miskolcz városa rendőri szabályrendelete. Miskolcz

IRODALOM

- BENKŐ Sámuel
- 1976 [1782] *Miskolc város történeti-orvosi helyrajza*. Szerk. SZABADFALVI József. Herman Ottó Múzeum, Miskolc.
- BODOVICS Éva
- 2014 Vízhasználat és „árvízi kultúra” Miskolcon a XIX. század második felében. In HORVÁTH Gergely Krisztián (szerk.): *Víz és társadalom Magyarországon a középkortól a XX. század végéig*. Balassi Kiadó, Budapest. 439–469.
- 2015 Árvizek és árvízvédelem Miskolcon a 19. század második felében. *FONS*, XXII. 375–395.
- 2017 Építő áradat. Városfejlődés az árvíz segítségével Eger és Miskolc példáján keresztül. *URBS*, X–XI. (2015–2016). 71–99.
- BORBÉLY Sándor
- 1980 Az 1878. évi miskolci „nagy árvíz” okai. *Hidrologiai Közöny*, 1980. 9. sz. 413–417.
- DOBROSSY István–VERES László
- 1978 *Miskolci árvíz, 1878–1978*. Herman Ottó Múzeum – II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc.
- GYULAI Éva
- 1996 Miskolc középkori topográfiája. In KUBINYI András (szerk.): *Miskolc története I. A kezdetektől 1526-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 175–253.
- 1998 Miskolc topográfiája a XVI–XVII. században. In SZAKÁLY Ferenc (szerk.): *Miskolc története II. 1526-tól 1702-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 89–174.
- VERES László
- 2003 Élelmiszer-feldolgozó ipar. In VERES László (szerk.): *Miskolc története IV/1. 1848-tól 1918-ig*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár – Herman Ottó Múzeum, Miskolc. 433–448.

43 MNL BAZML IV. 1905/b. 1105/1883.

**TOWN ALONG THE SZINVA STREAM
THE RELATIONSHIP BETWEEN MISKOLC AND ITS NATURAL WATERS**

Keywords: Miskolc, Szinva, water use, floods

The decisive factor in the history of Miskolc is its geographical location including the Szinva stream that crosses the settlement. It deserves attention not only for its impact on the cityscape, but also for its role in the daily life of the town. In the context of the dynamic interaction between the settlement and its environment, examining the everyday life of the inhabitants, locals' attitude to the environment, the success or failure of the adaptation can be observed. By focusing on the years of dualism, the study aims to show the dynamically changing interaction between nature and society through outlining the benefits and disadvantages of using the stream for the inhabitants. The paper investigates a variety of water uses ranging from the smallest industries to the largest water-consuming sectors (e.g. mill and meat industry), the hygiene conditions in the settlement with particular emphasis on sewage disposal, various recreational possibilities (ritual and public baths, skating rinks) and other uses (watering, fire fighting, etc.). Besides the hygiene conditions that can be mentioned among the drawbacks of the water use methods, the study also focuses on the issue of regular floods as well as on the reaction of both the authorities and the locals to them. [translated by the author]

Bodovics, Éva